

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Role vodního toku Jordán v Blízkovýchodním
mírovém procesu**

Jakub Dellinger

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

**Role vodního toku Jordán v Blízkovýchodním
mírovém procesu**

Jakub Dellinger

Vedoucí práce:

PhDr. Issam Ramdan

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1 ÚVOD	1
2 POLITIKA, VĚDA A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ	3
2.1 Koncept bezpečnosti	4
2.2 Interdisciplinární přístup	5
2.3 Konflikt, nebo spolupráce?	8
2.3.1 Teorie konfliktu.....	9
2.3.2 Teorie spolupráce.....	10
3 PŘÍPADOVÁ STUDIE – PRAKTICKÁ ČÁST	12
3.1 Řeka Jordán, její povodí a podzemní vody	12
3.2 Historie využití vodních zdrojů v oblasti a jejich role v mezistátních vztazích	14
3.2.1 Rozdělená řeka (konec 19. století - 1917).....	14
3.2.2 Britský mandát (1917 - 1948).....	16
3.2.3 Rok 1948 a období unilaterálních projektů v 50. letech.....	18
3.2.4 Johnstonův plán.....	21
3.2.5 Šestidenní válka a počátek izraelské hegemonie.....	22
3.3 Vztahy Izraele a arabských států a role vody	25
3.3.1 Multilaterální spolupráce Jordánska, Izraele a Palestinské autority.....	26
3.3.2 Izrael a Palestinská Autorita.....	26
3.3.3 Izraelsko – jordánské vztahy.....	28
3.3.4 Syrsko - izraelské vztahy.....	28
3.3.5 Libanonsko – izraelské vztahy.....	29

4ZÁVĚR.....	30
5SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	30
6RESUMÉ.....	32
7PŘÍLOHY.....	33
7.1Příloha č. 1. Povodí Řeky Jordán.....	33
7.2Příloha č. 2. Systém Aquiferů.....	34
7.3Příloha č. 3. Sykes - Pickotova dohoda.....	35
7.4Příloha č. 4. Balfourova deklarace.....	36
7.5Příloha č. 5 Plán dělení Palestiny z roku 1947 a lokace židovského osídlení.....	37
7.6Příloha č. 6 Lokace jezera Hula.....	38
7.7Příloha č. 7 Blízký východ po Šestidenní válce.....	39

1 ÚVOD

Voda je jedním z nejdůležitějších elementů, kterými naše planeta oplývá. Většina povrchu Země je tvořena tímto „modrým zlatem“ a není nejmenších pochyb, že bez vody by nebylo života na této planetě. Voda je každodenní potřebou člověka, ať již ve své čiré formě, anebo jako základní surovina pro zemědělství, či chov dobytka, ale i pro průmysl, rituální praktiky atd. P. Gleick ve svém článku z roku 1996 (Gleick, 1996: 83) hovoří o takzvaném „basic water requirements“, což je termín, který definuje základní potřeby člověka na vodu, ty jsou pitná voda pro přežití, voda pro základní hygienu a dále na vaření atd¹. Je tedy nezbytností pro jeho přežití. Není divu, že se zdroje vody staly důležitým artiklem v ekonomice, politice a mezinárodních vztazích, ale i dalších odvětvích lidského konání. Tento trend je o to viditelnější, budeme-li hovořit o místě s tak suchým podnebím jako je Blízký východ, kde jsou zdroje vody mnohem vzácnější.

Oblast, kterou se ve své práci budu zabývat je povodí řeky Jordán, jež se rozkládá na území čtyřech států (ovšem Palestinská autorita je také jedním z aktérů podílejících se na spotřebě vod z tohoto toku). Stát Izrael je jediný nearabský státní aktér a historie nám ukázala, že soužití Arabů a Židů na Blízkém východě nebylo vždy jednoduché. Události posledních šesti desetiletí jsou toho svědkem, ovšem nebudeme zacházet do detailů. Pro nás je především podstatné, že stát Izrael byl několikrát ve válce svými sousedy a to již od roku 1948. Tento fakt může do jisté míry komplikovat potenciální spolupráci aktérů, ať již z hlediska právního, či morálního.

Avšak tato skutečnost je pro mou práci klíčová. Mnohé arabské státy, které sdílejí s Izraelem hranice jej neuznávají, odmítají uzavřít s ním mír a vzájemné vztahy jsou chladné. I přes tuto skutečnost zde však musí

¹ Ačkoliv v práci z roku 2001 je tato hypotéza kitzována Wolfem a spol., jako empiricky neověřená (Wolf a kol., 2011: 42)

existovat vzájemná interakce. Do jaké míry je pozitivní, či negativní se pokusíme v této práci zjistit. Zde vstupuje do hry role vodního toku Jordán a jeho přítoků, potažmo i podzemních vod v oblasti. Jsem přesvědčen, že díky klimatu panujícímu v Syro-palestině, musejí akteři navazovat interakce v zájmu zajištění dostatku vody pro své obyvatele. Otázkou však je, jaká tato vzájemná interakce je. Jedná se o konflikt, nebo o spolupráci? A dále, do jaké míry a za jakých okolností budou konflikt/spolupráce výhodné? Toto jsou hlavní teze mé bakalářské práce, které se chci pokusit rozřešit v následujících kapitolách. Pokusíme se tedy rozluštit jakým způsobem řeka Jordán ovlivňuje mírotvorný proces a bezpečnost na BV.

Blízký východ a Severní Afrika mají zhruba jedno procento celosvětové zásoby sladké vody, načež se v oblasti nachází asi pět procent světové populace. Jak víme je voda klíčem k přežití a podíváme-li se na Jordánsko, Izrael Palestinská území, musíme konstatovat, že potenciál pro konflikt o vodní zdroje zde je vysoký. Dostupnost vody na osobu za rok je zde nižší než 1000 kubických metrů, což je uznávaná konstanta, která nám udává hranici mezi dostatkem a nedostatkem vody (Jägerskog, 2003: 15).

Bylo napočítáno celkem 1831 událostí spojených s vodou, které proběhly mezi státy mezi lety 1948 až 1999. Z hruba dvě třetiny z nich vyústily v kooperaci a drtivá většina ostatních skončila pouze výměnou argumentů. Pouze 37 dosáhlo hranice akutního konfliktu, 30 z nich bylo mezi Izraelem a jeho některým z jeho sousedů (Kramer, 2008: 8). Tento fakt je důležitý z hlediska pohledu na podstatu problematiky a mnoho výzkumníků je přesvědčeno mírotvorném potenciálu, který se skrývá ve spolupráci při zušlechťování vodních zdrojů. Na druhou stranu nemůžeme vyloučit, že i přes veškerou spolupráci nevznikne konflikt. Stačí jeden ozbrojený konflikt, aby zruinoval dlouholetou spolupráci.

První kapitolu věnuji teorii. Je nezbytné nastínit jaké důvody vedly vůbec k začlenění vody do agendy politiky a mezinárodních vztahů. A jakým způsobem je voda a potažmo řeka Jordán, relevantní pro mírotvorný proces. Jakou roli hraje řeka a voda v politice a ekonomice jednotlivých aktérů, ať již v nadnárodní či vnitrostátní perspektivě. V mezinárodních vztazích, a to jak bilaterálně tak i multilaterálně.

Dále zde nastíníme hydrologické a geologické podmínky v oblasti a vymezíme povodí řeky Jordán, a to včetně povrchových i podzemních vod. Další kapitola bude následovat nástinem historických mezníků a událostí, které se nějakým způsobem týkaly řeky Jordán a oblastí Syropalestiny. Především pak pro nás budou klíčové události 20. století a současné doby. V neposlední řadě si uvedeme případy jednotlivých projektů a jejich dopadů na vztah mezi aktéry a události, které přímo i nepřímo spojují řeku Jordán s aktéry Blízkého východu. Musíme však mít na paměti, že vodní tok Jordán není jediným zdrojem sladké vody v regionu, proto je možné, že se budu dotýkat i témat, které přímo souvisí se spoluprací, či konfliktem, avšak nemusí přímo souviset s Jordánem.

Dále musím poznamenanat, že záměrně budu zanedbávat podnebné a klimatické vlivy, období sucha, počet a objem srážek atd. Také se nebudu zabývat Mrtvým mořem, ačkoliv je také součástí povodí řeky Jordán. Důvodem je krátký rozsah práce.

2 POLITIKA, VĚDA A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Jak si v následujících řádcích vysvětlíme, je zapotřebí mnoha úhlů pohledu, abychom mohli pochopit komplex problematiky vodních zdrojů na Blízkém východě. Především se budu zaměřovat na roli vody v diskurzu mezinárodních vztahů a politiky, ale bylo by chybou vynechat i sociální aspekty, které řeka Jordán ovlivňuje.

Proč je důležité pochopit teoretický rámec problematiky sdílených vodních zdrojů? Odpověď je prostá. Pochopení jednotlivých faktorů a okolností, které se týkají událostí a interakcí aktérů, můžeme předvídat chování akterů v budoucnosti, lépe pochopit situaci a tak předvídat vývoj budoucích událostí.

2.1 Koncept bezpečnosti

Pro pochopení vodních zdrojů jako důležitého instrumentu v mezistátní politice si nezbytně musíme vysvětlit pojem *bezpečnost*. Musíme se tedy ptát „Co je bezpečnost?“. Od druhé světové války se pohled na význam pojmu bezpečnost velmi proměňoval a došlo ke zformování řady odlišných názorů na význam konceptu bezpečnosti (Waisová, 2005: 5). Autorka nám dále nabízí několik pojmů co bezpečnost vlastně je, například: „*Situace, kdy je aktér chráněn, nebo kdy aktér není vystaven nebezpečí*“. Nebo: „*Stav bez nejistoty*“. Avšak musíme mít na paměti, že neexistuje jednotná definice bezpečnosti. (Waisová, 2005: 6).

Bezpečnostní agenda OSN, se s koncem studené války změnila a s dokumentem *Human development report 1994*, přišel nový koncept bezpečnosti. Podle této zprávy existují dvě složky lidské bezpečnosti. Zprvce svoboda od strachu (*freedom from fear*) a zadruhé svoboda od nedostatku (*freedom from want*). Dále následuje výčet jednotlivých dimenzí lidské bezpečnosti: 1) Ekonomická bezpečnost. 2) Potravinová bezpečnost. 3) Bezpečnost zdraví. 4) **Enviromentální bezpečnost**. 5) Osobní bezpečnost. 6) Bezpečnost společenství. 7) Politická bezpečnost. (Waisová, 2005: 129-130).

Koncept bezpečnosti a jeho vysvětlení, však podléhá mnoha úhlům pohledu a jeho definice je závislá na tom kdo ho interpretuje. V rámci vědních oborů mezinárodní vztahy a bezpečnostní studia proběhlo mnoho

disputací a bylo napsáno mnoho filozofických a vědeckých prací na toto téma (Waisová, 2005: 6). Po naší práci je však důležité vysvětlit jakým způsobem zapadá řeka Jordán a její voda do agendy bezpečnosti aktérů na Blízkém východě.

Zde se dostáváme k problematice environmentu v otázce bezpečnosti. Environmentální, nebo ekologická témata patří k těm nejkontroverznějším na poli bezpečnostních studií současnosti. Vztah životního prostředí a konfliktu, či spolupráce se promítá v mnoha dimenzích. Od vojenských k politickým tematům a dále od lokálních ke globálním (Gleick, 1993: 81). Environmentální témata se dostala ve větší míře do agendy mezinárodní politiky na konci 60. let (Waisová, 2005: 111). To souvisí se vznikem tzv. *Římského klubu*. Tento *think tank* vydal v roce 1972 knihu *Limity růstu*. Jednou z klíčových myšlenek knihy bylo, že ekonomický růst nemůže probíhat donekonečna, a to především vzhledem k omezenému množství přírodních zdrojů, které jsou na planetě zemi (tamtéž). Od 70. let minulého století proběhlo mnoho konferencí o životním prostředí. například v roce 1992 proběhla *UN Conference on Environment and Development* (UNCED). Tato konference přinesla mimo jiné vyjednávání o roli environmentu v obchodě, zahraniční pomoci a politice.

Roku 1979 John Waterbury publikoval monografii *Hydropolitics of the Nile valley*. V této knize bylo poprvé použito termínu *Hydropolitics*. Od 70. let se Hydropolitika stala studijním oborem v jehož rámci vědci z mnoha různých oborů začali zkoumat spojitost nedostatku vody a potenciálu nebezpečí vzniku konfliktů. (Allouche, 2005: 39).

Existuje určitá kontroverze nad tím, jakým způsobem ovlivňují životní prostředí a přírodní zdroje mezinárodní bezpečnost. Ovšem většina diskuzí se rozchází z důvodu různých definic *bezpečnosti* a jak již víme je jich mnoho. Gleick tvrdí, že bezpečnost **je ovlivněná** životním

prostředím a zdroji surovin. „Nedostatek zdrojů snižuje kvalitu života jedince, potažmo celé společnosti. Výsledkem čehož je zvýšené napětí v chování aktérů a to jak na subnárodní tak i na internacionální úrovni. To může v extrémních případech vést i k násilným akcím“. (Gleick, 1993: 81-82). K tomu můžeme dodat slova Aarona Wolfa, „Je jasné, že lidstvo ovlivňuje životní prostředí, ale otázkou je, do jaké míry je tomu naopak?“ (Wolf, 2007: 3). Životní prostředí a společnost jsou ve vzájemné interakci, jedna ovlivňuje druhou a naopak a pochopení těchto vztahů je klíčové pro rozuzlení podstaty environmentálních konfliktů.

2.2 Interdisciplinární přístup

Oxfordský slovník definuje vodu jako: *Bezbarvou, průhlednou, bezpachou tekutinu, která formuje moře, jezera, řeky a déšť a je základní kapalinou živých organismů.*² Aaron Wolf (Wolf, 1995: 86) zastává názor, že k porozumění podstaty role vody je zapotřebí interdisciplinárního přístupu k problematice, neboť analýza role vodních zdrojů přesahuje rámec jednotlivých disciplín.

Z tohoto pohledu bychom mohli vodu rozdělit do různých kategorií. Jednak ji lze měřit podle jejích fyzikálních vlastností: kvality, kvantity a variability vodních zdrojů. Dále Wolf uvádí nezbytnost začlenění technické, nebo lépe industriální stránky věci, neboť vodu musíme získávat, uskladňovat a distribuovat a k tomu je zapotřebí infrastruktury. Zpracování a distribuce vodních zdrojů podléhá technologickému pokroku. Vědci z různých odvětví od geologů, přes chemiky, až po zemědělské experty, jsou zodpovědní za vytváření nových technologií a postupů pro zpracování a využití vodních zdrojů (Wolf, 1995: 90). Vodu lze také nakupovat, prodávat, obchodovat s ní a vlastnit jí, tudíž musíme přičíst právní, ekonomické a politické aspekty.

2 Dostupné na: <http://oxforddictionaries.com/definition/water?q=water>, navštíveno 13. 4. 2012

Wolf jinde uvádí (Wolf, 2007: 5), že voda je na rozdíl od jiných zdrojů využívána k pohánění všech aspektů společnosti, od biologie přes ekonomiku a estetiku, až k rituálním praktikám. Podívejme se na příklad na Maslowovu škálu základních lidských potřeb: 1) fyziologické potřeby, 2) potřeba bezpečí, jistoty, 3) potřeba lásky, přijetí sounáležitosti, 4) potřeba uznání, úcty 5) potřeba seberealizace.³ Pro každou kategorii bychom mohli najít několik příkladů, které přímo i nepřímo souvisí s vodou. Dokonce i potřeba seberealizace se může odrážet v křtu, či rituální očištění. Toto musíme mít na paměti, pokud se budeme chtít zabývat rolí vodních zdrojů v mírotvorném procesu na Blízkém východě (Wolf, 1995: 88-89).

Role vody v náboženství a ideologii je však mnohem hlubším aspektem. Konkrétně to platí pro oblast Blízkého východu. Franceca de Châtel ve svém článku v publikaci z roku 2007 *Water resources in Middle east*, tvrdí následující: „*Náboženství a ideologie, jsou nejhluběji zakořeněné a zároveň nejvíce podceňované důvody, týkající se nezájmu o nouzi v dostatku vodních zdrojů.*“ (Châtel, 2007: 55). Zdůvodňuje to pojmáním vody jako daru od Boha, tudíž každý má neodcizitelné právo na vodu. Tento přístup především převládá v islámských zemích. Důsledkem je podceněnost vody a dochází k jejímu plýtvání a nešetrnému zacházení s ní, to jak v zemědělství tak i v domácnostech. Například v Sýrii nemuseli donedávna farmáři platit za vodu ze státních zavlažovačů, což mělo dopad na státní kasu a až 59 procent obdělávané půdy bylo napájeno, z často ilegálních a nekontrolovaných studen, to vedlo k značnému poklesu podzemních vod (Châtel, 2007: 55).

Prorok Muhammad odrazoval muslimy od prodávání vody, neboť je darem od Boha a tedy by měla být volně dostupná všem. Pokud tedy voda je božím darem, Bůh je zodpovědný za její dostatek a nedostatek.

³ Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida, vystaveno 21. 10. 2011, navštíveno 15. 4. 2012

Nedostatek vody je potom chápán jako trest za hříchy. Tento přístup má negativní dopad na správu vodních zdrojů, neboť přenáší zodpovědnost za stav životního prostředí z člověka na Boha (Châtel, 2007: 55).

V Izraeli, Sionistická ideologie silně ovlivňuje chápání vodních zdrojů a jejich dostupnosti. Ještě před samotným vznikem státu Izrael, se sionisté intenzivně zabývali hledáním vody pro Palestinu, neboť bez dostatku vody, by sen o návratu do *země zaslíbené* nebyl možný. Důležitost rozvoje a význam vody hrál důležitou roli v politice i po vzniku státu Izrael. Voda nebyla chápána pouze jako přírodní zdroj, ale i jako důležitý nástroj pro transformaci a prosperitu země. Voda se stala mnohem víc, než ekonomickou komoditou, byla to součást ideologie (Châtel, 2007: 55-56).

Postupně se voda stala symbolem technologického pokroku a rozvoje země. Izraelci byli přesvědčení, že tvrdou prací a budováním sofistikovaných hydrologických projektů, je možný rozvoj bez limitu. Ideologie tedy zvítězila nad ekonomickou a environmentální realitou. Na jednu stranu zde vznikly inovativní projekty, které blízký východ dosud neviděl, ovšem na druhou stranu se vodní zdroje stali mnohem více cennější a došlo k jejich vyčerpávání (Châtel, 2007: 56).

Jiný pohled nám přináší Jägerskog (Jägrskog, 2003: 77). Tvrdí, že vnímání vody se měnilo s postupem času. Pro Palestince se voda stala mnohem významější, potom co přišli o svou zemi, a dále s postupným vznikem ideologie Sionismu, pan-Arabismu a hnutí arabského vlastenectví⁴, začali arabové i židé chápat vodu jako posvátnou.

2.3 Konflikt, nebo spolupráce?

Již několikrát jsem zde nastínil některé argumenty, které se dotýkaly spolupráce, či naopak konfliktu. Ovšem abychom nahlédli do

⁴ Osobní konzultace s PhDr. Issamem Ramadanem, 16. 4. 2012

hloubky významu, těchto dichotomických pojmů, musíme si podrobněji uvést jednotlivé disputace a argumenty podporující oba koncepty.

Jak již víme od 70. let se začala razit teorie enviromentálních vlivů na politiku a mezinárodní vztahy. S tím se také postupně začala objevovat literatura upozorňující na nebezpečí tzv. „vodních válek“, nebo lépe „válek o vodu“⁵. Ovšem na druhé straně začala vznikat i literatura, která tato tvrzení vyvracela a naopak proklamovala, že nedostatek vodních zdrojů, či sdílené vodní zdroje mohou být motivátorem pro spolupráci.

Vztah vody a konfliktu není jednoduše definovatelný. Musíme vzít v potaz jak definovat konflikt. Konflikt může být různé intenzity a může mít rozličné podoby. Na jedné straně zde můžeme mít konflikt ozbrojený, na druhé straně může konflikt zůstat pouze u výměny názorů. Obdobně je to i s kooperací. Ta může vznikat na různé úrovni. Mohou kooperovat státy, či privátní sektor. Kooperace může být také různé intenzity a různého trvání. Avšak konflikt, nebo kooperace za účelem zajištění dostatku surovin, či zdrojů se stává nevyhnutelným ve chvíli, kdy daného zdroje začíná být nedostatek, ať již pro jednoho aktéra, nebo pro všechny.

2.3.1 Teorie konfliktu

P. Gleick (Gleick, 1993: 83) tvrdí, že historie vodních konfliktů je dlouhá, od konfliktů o přístup k vodnímu zdroji, až po konflikty, kde je vodní infrastruktura cílem útoků během válek. Voda byla mnohokrát důvodem, ale i nástrojem ve válkách. Přístup ke zdrojům se stal důležitým z politických i vojenských důvodů a zamezení tohoto přístupu je silnou zbraní. Gleick (tamtéž), je toho názoru, že existuje nepřímá úměra co se týká vodních zdrojů a konfliktu. *„Konflikty budou pokračovat, někde budou i mnohem intenzivnější, s tím jak poroste populace a sní i poptávka po*

5 V anglickém originále: „Water wars“

dostatku vody pro zemědělství, průmysl a ekonomický rozvoj“. Tedy čím méně vodních zdrojů, tím více konfliktů.

Existuje mnoho případů z 20. století kdy přístup k vodním zdrojům vyústil v násilné akce. Postel a Wolf v článku *Dehydrating conflict* pro *Foreign policy* z roku 2001⁶ tvrdí, že: „Všechny konflikty o vodní zdroje mají podobnou trajektorii. Začíná obvykle unilaterálním projektem, nebo konstrukcí vodního díla, což vede k táhlému období regionální nejistoty a nepřátelství. To je typicky následováno obtížným a dlouhým řešením nesváru mezi aktéry.“ Toto se týká situací, kdy konání jednoho aktéra přímo ohrožuje druhého. Konstrukce velké přehrady na horním toku řeky, sníží přítok do státu/ů, které jsou níže v povodí apod. Autoři článku dále dodávají, že konfliktní situace nemusí vzniknout, budou-li mít státy mezi sebou nějakou dohodu, či smlouvu, která by upravovala jejich právo na užívání daného vodního zdroje.

Homer-Dixon v knize *Environment, scarcity and violence* (Homer-Dixon, 1999: 139), rozvíjí tvrzení Wolfa a Postelové (viz. výše): „Ve skutečnosti, je válka o říční vodu mezi sousedy na horním a dolním toku možná, pouze v omezeném souboru okolností: Stát po proudu musí být vysoce závislý na vodě z řeky; stát na horní straně toku musí hrozit značným snížením přítoku; musí zde existovat historický antagonismus mezi aktéry; a nejdůležitěji, stát po proudu musí být vojensky silnější, než jeho oponent. Stát na spodním toku má často obavy, že jeho soused bude používat vodu jako páku, nástroj, kterým si bude vynucovat politiku. Tato situace je nebezpečná, pokud aktér po proudu věří, že může silou tento stav ovlivňovat.“ Ozbrojený konflikt, ba dokonce válka, může tedy vzniknout mezi sousedy, ale pouze za určitých okolností.

Doposud se ozbrojené konflikty mezi státy objevovaly pouze mimořádně. Většinou převažovala spolupráce mezi aktéry, neboť panoval strach, že materiální i imateriální cena by převyšovala zisk. To ovšem

6 Postel, Wolf, 2001: 6

neznamená, že kontrola nad mezinárodním vodním zdrojem nehraje důležitou roli v mezistátních vztazích. Státy také musejí zohlednit svou vnitřní situaci. Nedostatek vody má vysoký potenciál sociální destabilizace, ten může vést k eskalaci násilí uvnitř státu a mít vliv i na mezistátní politiku (Houdret, 2008: 5).

2.3.2 Teorie spolupráce

Hovořili jsme o možnosti vzniku konfliktu, mezi aktéry, o vodní zdroje. V posledním desetiletí se badatelé zkoumající problematiku sdílených vodních zdrojů začali zabývat ne potenciálem konfliktu, ale možnostmi řešení konfliktu a případnou spoluprací aktérů na vyřešení problému. Giordano, Giordano a Wolf,⁷ hovoří o potřebě existence institucí, které mezi sebou aktéři vytvoří, aby si vzájemně porozuměli a měli možnost vyřešit problém mírovou cestou. Autoři uvádí, že konflikty mohou vznikat, ale je to pouze důsledek neexistujících, nebo nefungujících institucí. Státy tedy mohou předcházet eskalaci konfliktu kooperací.

V úvodu jsme si uvedli počty konfliktů a smluv, které se týkají přeshraniční spolupráce na sdílených vodních zdrojích (viz. str. 2). Z těchto údajů si můžeme udělat obrázek o výhodnosti spolupráce nad konfliktem. Pro mnoho badatelů je to důkaz, že spolupráce je mnohem lepším východiskem v řešení problémů s vodními zdroji, než konflikt. Ve skutečnosti jediná válka, která se vedla o vodu, se odehrála 2500 let před naším letopočtem, a to mezi Lagašem a Ummou (Allouche, 2005: 50), (Tento fakt je hojně využíván pro ilustraci neexistence vodních válek mnoha autory, pozn. aut.).

Výhoda spolupráce nad konfliktem je dokazována mnoha poznatky. Wolf (Wolf, 2007: 5) hovoří o konfliktu nad zdroji, jako o nevýhodném,

⁷ Giordano, Giordano, Wolf 2005: 53-55

neboť je drahý a narušuje životní prostředí, ničí zdroje samotné a zabraňuje snahám o zlepšení humanitární situace. Dále k tomu dodává, že i nejzapřísahejší nepřátelé byli nuceni podepsat dohody týkající se sdílených vodních zdrojů (Wolf, 2007: 7).

Spolupráce v jednom odvětví může být východiskem pro budování struktur a posilování důvěry mezi státními aktéry. Pokud tedy chtějí státy předcházet vzniku konfliktů musejí se řídit třemi hlavními principy. Zaprvé snižovat plýtvání vodou. Využívat technologie k maximalizaci využití zdroje a zároveň ke snižování ztrát. Sem patří desalinizace vody, čištění odpadních vod a recyklace, atd. Zadruhé je nutná osvěta mezi občany a politika, která ochraňuje životní prostředí. A zatřetí je nutná efektivita vlád a nadnárodních institucí, aby byly schopné vyjednat rychle a účinně mezinárodní smlouvy o užívání sdílených vodních zdrojů (Postel, Wolf, 2001: 3-4). Wolf (Wolf, 2007: 5) říká, že správa vodních zdrojů je ve své podstatě i správou konfliktů, neboť se bude odrážet ve všech oblastech společnosti.

3 PŘÍPADOVÁ STUDIE – PRAKTICKÁ ČÁST

V této kapitole se budeme podrobněji věnovat samotné řece Jordán, nejprve si popíšeme její hydrologické vlastnosti a vymežíme její povodí. Dále přikročíme k historii jednotlivých přes hraničních disputací a také se zaměříme na jednotlivé projekty a události, ve kterých řeka hrála svou roli mezi státy oblasti Levanty.

3.1 Řeka Jordán, její povodí a podzemní vody

Je zcela nezbytné, abychom si vysvětlili co to vlastně řeka Jordán je. Musíme zde uvést kolik vody a odkud a kam v tomto toku teče a kde tato voda pramení a kde končí. To nám pomůže podhalit jakým

způsobem je využívána jednotlivými aktéry a jaký má vliv na jejich politiku a vzájemné vztahy. V srdci sporu o vodu mezi Izraelem a Jordánskem stojí řeka Jordán a ve sporu mezi Izraelem a palestinskými územími jsou zavodňovací kanály z Jordánu a podzemní vody (Jägerskog, 2003: 69-70).

Horní tok Jordánu je napájen třemi hlavními prameny. V Libanonu pramení říčka Hasbani (významný pramen řeky je Wazzani), Dan pramení v Izraeli a Banias má svůj zdroj na okupovaných Golanských výšinách. Hasbani, Dan a Banijas se stékají 6 kilometrů v Izraeli a tečou do údolí Hulla, kde se k nim připojují menší přítoky. Horní tok řeky teče jižně do Tiberiadského/Galilejského jezera. Odtud teče jižně skrze údolí Jordán směrem k Mrtvému moři (Jägerskog, 2003: 70). Hasbani pramenící v Libanonu má v průměru průtok 125 mil. m³/r⁸, Banijas má přibližně stejný průtok a Dan je největší dosahuje v průměru 250 mil. m³/r (Wolf, 1995: 7).

Tiberiadské/Galilejské jezero leží 213 metrů pod mořskou hladinou a pokrývá plochu 166 km². Jezero v průměru obsahuje 538 milionů m³ vody. Zhruba 10 km jižně od jezera se do Jordánu vlévá řeka Jarmuk, která má svůj zdroj v Sýrii a teče skrze Jordánsko a částečně tvoří hranici mezi těmito státy. Jarmuk je jedním z důležitých vodních zdrojů Jordánského království. Průměrný průtok Jarmuku je zhruba 400 mil. m³/r. Jordán se po 320 kilometrech od soutoku s Jarmukem vlévá do Mrtvého moře, které leží asi 400 metrů pod hladinou moře. Roční průtok řeky Jordán je zhruba 1,470 mil. m³/r (Wolf, 1995: 7)⁹.

8 Milionu krychlových metrů za rok

9 Viz příloha číslo 1

Důležité vodní zdroje v oblasti jsou i podzemní vody, tzv. *Aquifery*¹⁰. Těchto Aquiferů je několik hlavních systémů v oblasti. Uvádím je proto, že podzemní vody jsou také zdrojem disputace mezi Izraelem a jeho sousedy. Izrael a Palestinská Autorita vedou spor o Horský aquifer. Ten je rozdělen na Západní aquifer, který teče z nejvyšší části Západního břehu západně směrem do Izraele. Dále na Severo-východní aquifer, jehož voda teče severo-východně do Izraelského území na severu a nakonec je zde Východní aquifer, který směřuje východně směrem k řece Jordán. Východní aquifer není považován za přeshraniční, neboť se zcela nachází na Západním břehu. Další velký systém Aquiferů je pobřežní aquifer. Na ten je napojen aquifer Gaza, ležící pod Pásmem Gazy. Aquifery jsou napájeny ze srážek a dešťů. (Wolf, 1995: 9-10. Jägerskog, 2003: 71-72).¹¹

3.2 Historie využití vodních zdrojů v oblasti a jejich role v mezistátních vztazích

3.2.1 Rozdělená řeka (konec 19. století - 1917)

Jak již víme voda hraje velmi důležitou roli v Sionismu a je stále velmi významnou figurou v politice moderního Izraele. Všechny současné sváry o vody Jordánu, nezvnikly spontánně, ale mají svůj počátek především v 19. století, kdy Theodor Herzl nastolil vizi o návratu židů do svaté země. Politický význam vodních zdrojů v povodí Jordánu vznikl mnohem dříve než stát Izrael.

Jak jsme si uvedli již dříve, zemědělství je pro sionistickou ideologii, naprosto klíčové, tudíž i voda jako nezbytný předpoklad pro něj. Ústředním tématem v Sionismu, bylo ustavit národní domovinu v

¹⁰ Jedná se o těleso propustné skály, která obsahuje, nebo propouští vodu. Dostupné na <http://oxforddictionaries.com/definition/aquifer?q=aquifer>, navštíveno 12. 4. 2012

¹¹ Viz Příloha číslo 2

Palestině. Židé, kteří se stěhovali do Palestiny už v 19. století se usazovali ve venkovských oblastech a budovali zde hospodářské zázemí a vedli především rurální život, aby se zvětšil prostor pro nově příchozí přistěhovalce a země přilákala více lidí. Postupně se voda stávala více strategickou surovinou (Wolf, 1995: 15-16). Význam vodních zdrojů byl později vyzdvížen Britskou vládou, která deklarovala, že její politika vůči židovským přistěhovalcům do Palestiny bude určena *absorbční kapacitou* země (Jägerskog, 2003: 77). Zemědělství a voda se tedy staly úzce spjatými s budoucností židovského státu.

První světová válka přinesla do oblasti zásadní změnu. Pod Osmanskou nadvládou byla řeka Jordán a její povodí začleňeno do jednoho správního celku. 9. Března 1916 byl podepsán pakt *Sykes-Picot*¹² (Čejka, 2005: 33). Dalo by se říci, že se jedná o mezník co se historie řeky Jordán týče. Tato tajná dohoda měla rozdělovat území Levanty do několika částí a k jejímu uskutečnění došlo na konferenci v San Remu roku 1920. Transjordánsko a Irák byly přiřčeny do britské mandátní správy a sféry vlivu (Čejka, 2005: 40). Libanon a severní Galilea se staly mandátem Francie a Sýrie byla její sférou vlivu. Zbytek Palestiny se měl stát mezinárodním protektorátem (Wolf, 1995: 18).

Rozdělení oblasti mezi Brity a Francouze zanechalo vodní zdroje v poněkud podivné situaci. Prameny Jordánu a řeka Litani spadaly pod francouzskou správu; Galilejské jezero bylo rozděleno mezi Francií a mezinárodní správní zónou; Údolí Jarmuk se stalo hranicí mezi Francouzskou a Britskou zónou a bylo tím mezi ně rozděleno; spodní tok Jordánu byl na Západním břehu přiřčeny do mezinárodní zóny a na Východním do Britské. Toto prapodivné dělení napovídá, že v vodní zdroje v něm nehrály roli. Významnější byly pro Brity a Francouze komunikace a ropná naleziště (Wolf, 1995: 18). Wolf dále dodává, že v dobové literatuře není o vodě *per se* zmínky.

12 Viz. Příloha č. 3

Hovořili jsme již o paktu *Sykes – Picot*. Je nezpochybnitelné jakou roli tato dohoda hrála v budoucnosti oblasti Levanty. Nesmíme však opomenout zmínit dopady *Balfourovi deklarace*, která se také podílí na vývoji událostí v Palestině a okolí. Tento dokument byl schválen britským kabinetem 2. listopadu 1917 a jeho text zní: „*Vláda Jeho Veličenstva pohlíží příznivě na zřízení národní domoviny pro židovský lid v Palestině a co nejvíce se přičiní, aby usnadnila dosažení tohoto cíle, přičemž se jasně rozumí, že nebude učiněno ničeho, co by mohlo porušit občanská a náboženská práva existujících nežidovských společenství v Palestině, či práva a politický statut Židů v jakékoliv jiné zemi.*“ (Čejka, 2005: 36).¹³

Sionisté na základě tohoto prohlášení začali formulovat hranice „své národní domoviny“. Ty měli být určeny třemi kritérii: historické; strategické; s ekonomickým zřetelem. Historické se odráželo v biblickém „od Danu do Beeršeby“. To bylo považováno za minimální teritorium, které by umožňovalo vojenskou i ekonomickou bezpečnost. Ekonomická bezpečnost byla definována vodními zdroji. Celá sionistická myšlenka nezbytně vyžadovala vodu, jak víme. To jak pro zemědělství, ale i pro výrobu elektřiny a pohon průmyslu (Wolf, 1995: 20).

3.2.2 Britský mandát (1917 - 1948)

V době před rozdělením Palestiny se střety o vodní zdroje mezi politickými jednotkami najdou pouze sporadicky, pokud nebudeme počítat biblické odkazy, nenajdem žádné. Vznikaly pouze roztržky na lokální úrovni, ale ne mezi státními aktéry, či většími politickými celky. Ovšem musíme počítat s tím, že jakékoliv záznamy jsou těžko dohledatelné, pokud vůbec existují. Nicméně, hlavním důvodem, jenž vysvětluje neexistenci pří o vody Jordánu je, že povodí řeky se zcela nacházelo v Osmanské říši, a tedy bylo součástí jednoho politického celku. Tento stav trval až do po válečného dělení, viz. Výše (Allouche, 2005: 256).

¹³ Úplné znění v anglickém originále se nachází v příloze číslo 4.

Až ve dvacátých letech minulého století, začaly první nepokoje mezi arabským a židovským obyvatelstvem. Židovští přistěhovalci vykupovali, jak víme, úrodnou půdu od palestinských arabů. Tento spor se začal vyostřovat na přelomu 20. a 30. let (Čejka, 2005: 44). Britové na to reagovali návrhem zbudování rozsáhlých zavodňovacích staveb, které by umožnily další imigraci židů do země, aniž by to škodilo arabskému obyvatelstvu. Tento nápad Britské samosprávy se však setkal s dvěma hlavními problémy. Za prvé, zde nikdy neexistovala rámcová zemědělská politika. Osmanská správa nikdy nezasahovala do těchto věcí v předchozích periodách, a tak si skoro každá arabská vesnice vyvynula svá vlastní zvyková práva ohledně vodních zdrojů, tudíž bylo složité vynucovat si stejnorodý přístup k rozvoji vodních zdrojů. Za druhé, židovské komunity investovaly do rozvoje po svém způsobu a zároveň vzdorovaly britským snahám o to samé (Jägerskog, 2003: 78).

Vzájemné střety mezi Židy a Araby vyvrcholily roku 1936 Palestinským povstáním, které trvalo půl roku. Palestinci požadovali zastavení židovské imigrace do země a zastavení prodávání půdy přistěhovalcům. Do Palestiny byla vyslána komise Lorda Peela, aby našla řešení a ukončila tak násilnosti. Byla následována druhou komisí, jež vedl Woodhead. Komise doporučily, mimo jiná zjištění, rozdělení Palestiny mezi Židy a Palestinské Araby (Haddadin, [200-?]: 2). Arabský stát vzniknuvší v Palestině měl být poté přiřazen k Transjordánsku. Palestiňští Arabové tento plán odmítli (Čejka, 2005: 49). Woodheadova komise z roku 1938 byla, mimo jiné první, která speciálně jmenovala nedostatek vodních zdrojů, jako možný limitující faktor přistěhovalců do Palestiny (Wolf, 1995: 39).

Ovšem ve světle závěrů komisí vláda v Transjordánsku iniciovala studii pro možnost využití vod Jordánu a její kapacity pro tři státy, a to Židovský, Palestinský a Jordánský. Studie byla provedena britským inženýrem Michaellem Ionedisem, který před tím pracoval v Iráku na

Eufratu a Tigridu. Svou práci publikoval v roce 1939 a jednalo se o první studii, která odhaduje možnosti vodního zdroje Jordán a zavlažovatelné půdy v Údolí Jordán (Haddadin, [200-?]: 3).

Roku 1939 vydali Britové další z mnoha bílých listin – MacDonaldovu. Ta přinesla změnu britské politiky a proklamovala vznik jednotného arabsko-židovského státu na západ od řeky Jordán. Dále upravovala limit pro židovskou imigraci do země, a to na 75 000 během pěti letého období a zakazovala transfery půdy židům v určitých částech země. Listina byla zavržena oběma stranami konfliktu. Podstatné však je, že v Bílé listině získávají vodní zdroje na větší důležitosti. Zohlednila se zde, již zmíněná Ionidasova zpráva. Britové došli k závěru, že další navyšování počtu obyvatelstva nemůže být možné, z důvodu nedostatku vodních zdrojů (Wolf, 1995: 39 – 40).

S koncem 2. světové války byl rozsah destrukce na evropském Židovstvu čistě viditelný. Britové však nepovolovali v kvótách na imigraci do Palestiny, a tak vzniknul ozbrojený odpor, který vyústil útokem v hotelu Krále Davida (Čejka, 2005: 71). Teror se rozpoutal i na jiných místech a oslabená Británie si uvědomila, že musí Palestinu opustit. V roce 1946 postoupila svůj mandát OSN. Spojené národy rozhodli o dělení Palestiny plánem z roku 1947.¹⁴

Sionistické plány na dělení Palestiny byly silně ovlivněny monografií *Palestine, Land of Promise*, z roku 1994, kterou publikoval Walter Clay Lowdermilk, někdejší ředitel US Soil Conservation Service. Oproti Ionidisově reportu z roku 1939, Lowdermilk tvrdil, že je možné s řádným využitím vodních zdrojů generovat dostatek zdrojů pro čtyři milióny židovských uprchlíků a dalších 1,8 miliónů obyvatel žijících v Palestině. Navrhoval vybudování rozsáhlých zavlažovacích zařízení na obou stranách řeky Jordán a i do Negevské pouště a vybudování kanálu ze

¹⁴ Viz příloha číslo 5

Středozemního moře do Mrtvého moře na hydro-elektrické účely (Wolf, 1995: 41).

Lowdermilkův plán ovšem byl v rozporu s plánem Transjordánska, které vycházelo z Ionidise a poté co Izraelci začali pracovat na odvedení vod Jordánu ve svůj prospěch, vypukly na mnoha místech násilné střety s arabským obyvatelstvem (Haddadin, 2002: 326).

3.2.3 Rok 1948 a období unilaterálních projektů v 50. letech

Britský mandát měl být ukončen 15. května 1948. Den před tím se konalo shromáždění v telavivském muzeu, kde David Ben Gurion slavnostně přednesl Deklaraci izraelské nezávislosti (Čejka, 2005: 78). Nedlouho potom vypukla první arabsko-izraelská válka.¹⁵ Válka samotná a odkaz britského mandátu a dělení Levanty, jak jsme si uvedli výše, vedlo ke konfliktní situaci ohledně vodních zdrojů mezi státy. Všechny země začaly pracovat na unilaterálních projektech bez ohledu na souseda, viz výše zmíněný Lowdermilk versus Ionidas. (Wolf, 1995: 42). Wolf se domnívá, že tato činnost vedla k vypuknutí několika přeshraničních potyček v 50. letech, což paradoxně vedlo státy k intenzivnímu vyjednávání a dále ke vzniku tzv. *Johnstonova plánu* (tamtéž).

Co se týká války. Vodní zdroje v ní sice nehrály pro nový židovský stát tak důležitou roli, ale byly stále zohledňovány a brány na zřetel, kvůli budoucím událostem. Izraelci se zaměřovali na obranu tří oblastí, které chápali jako klíčové. Galilejský region, kde jsou prameny Jordánu, dále příbřežní oblasti, kde žila většina populace a poušť Negev na jihu, která měla pohltit přeživší uprchlíky z Evropy (Wolf, 1995: 42, Jägerskog, 2003: 81). Anders Jägerskog dále dodává: „*Bylo by však hydrofickí se domnívat, že voda je hlavní strategickou okolností pro sionisty ve válce*“.

Voda však hrála ve válce roku 1948 ještě jinou roli, a to roli nástroje pro vedení boje. 7. května arabské síly obléhaly židovský Jeruzalém a

¹⁵ Pro více informací viz Čejka 2005, pozn. Aut.

jako součást boje arabové přetnuli vodovod zbudovaný roku 1934, který vedl podstatnou část pitné vody do města. Židovské obyvatelstvo však mělo zbudované zásoby a izraelci vedli dvě vojenské operace na opravu vodovodu. Voda znovu začala proudit do města na konci června (Wolf, 1995: 43).

Na konci války se Jordánsko stalo nejnižším státem na povodí Jordánu, ale kontrolovalo Západní břeh, tudíž mělo přístup k horskému aquiferu, Libanon kontroloval řeku Hasbani a Sýrie ještě kontrolovala Golanské výšiny, tudíž i řeku Banijás. Izrael měl mnohem menší přístup k řece Jordán a podzemním vodám, než má dnes (Jägerskog, 2003: 81). Jarmúk pramenící v Sýrii, protékal Jordánskem a z části tvořil hranici mezi státy. Mrtvé moře bylo z jedné třetiny Izraelské a ze dvou Jordánska. Jezero Tiberias bylo zcela v Izraelském území. Výsledkem války pro povodí řeky Jordán bylo, že bylo ještě více rozdělené, než kdy předtím (Wolf, 1995: 43).

V 50. letech začaly státy pracovat na unilaterálních projektech, zaměřených na využití vod Jordánu. Izrael pokračoval v práci na *národním vodním plánu*,¹⁶ jehož práci započal ještě před nezávislostí. Jednole se o vysoušení močálů Hule a jezera Hule¹⁷, které se nacházely v demilitarizované zóně mezi Izraelem a Sýrií. Tento plán byl založen na idejích James Hayse, který vycházel z Lowdermilka. Dále byla v plánu konstrukce potrubí na odklonění vody z řeky Jordán, jedno mělo směřovat k přímořským oblastem a druhé do Negevu (Wolf, 1995: 44).

Práce na vysoušení bažin a jezera Hule prováděné v demilitarizované zóně, měly přispět k lepšímu průtoku Jordánu. Ten měl být poté využit k zbudování NWC (*National Water Carrier - Národní vodovod*) Práce v zóně však vedla k několika přeshraničním potyčkám mezi Izraelem a Sýrií (Jägerskog, 2003: 83). Potyčky eskalovaly v létě

¹⁶ *National water plan*, uvádí Jägerskog (Jägerskog, 2005: 83). Wolf (Wolf, 1995: 44), uvádí *All-Israel Plan*.

¹⁷ Viz příloha číslo 6

1951, kdy izraelský ministr Moše Šarrett řekl: „*Na severu naši vojáci brání zdroje Jordánu, aby zemědělci v Negevu měli vodu*“ (citováno z Wolf, 1995: 45). Nicméně výměna dělostřeleckých granátů mezi Sýrií a Izraelem vedli k ukončení prací na *Národním vodovodu* v oblasti Hula. Izraelské práce se později přesunuli níže. Roku 1953 začali budovat potrubí pro *Národní vodovod* na, z technického hlediska, méně výhodném místě, neboť leželo níže a voda se musela pumpovat, ale leželo z dosahu syrského dělostřelectva. *Národní vodovod*, ale byl arabskými státy chápán jako hrozba, a tak posléze zasáhli USA a UNRWA v roli mediátorů konfliktu (Trottier, 1999: 52).

Dále, v roce 1951 oznámila vláda Jordánska práce na Přehrazení řeky Jarmúk v údolí Maqarin, k zavlažování východního Údolí Jordánu. Měl být zbudován jez, který by vedl vodu skrze nově zbudovaný *Východní Ghórský kanál*. Tento krok vedl k silným izraelským protestům, neboť by se snížil výrazně přítok do dolního toku Jordánu (Jägrskog, 2003: 83).

3.2.4 Johnstonův plán

Nic se neděje v politickém vakuu. V 50. letech začala postupně nabírat na síle Studená válka a USA si začaly více všímat dění na Blízkém východě, jeden z hlavních důvodů, byl strach z rozšíření komunismu, ale dále také snaha o integraci Izraele do regionu a zajištění bezpečnosti a existence mladého židovského státu. Spolu se vznikem UNRWA pro postarání se o palestnské uprchlíky, se USA zapojily do de-eskalace napjaté situace 50. let a voda se zdála jako vhodný nástroj pro začátek mírových vyjednávání, vodní zdroje USA viděly jako prostředek pro sociální a ekonomický rozvoj a možné spolupráce mezi státy. (Haddadin, [200-?]: 8).

V roce 1953 určil prezident USA jako speciálního vyslance na Blízký východ s hodností Ambassadora Erica Johnstona. Tomu byla svěřena odpovědnost za mediaci konfliktu mezi příbřežními státy řeky Jordán. Ten navrhnul plán vymyšlený společností *Chas T. Main* pod

dohledem *Tennessee Valley Authority*. Plán byl zveřejněn v srpnu 1953 a vešel ve známost jako *Hlavní plán (Main Plan)*. Během padesátých let byl ještě upravován a Johnston sám předkládal návrhy všem stranám sporu během jeho čtyř návštěv na Blízkém východě mezi říjnem 1953 a říjnem 1955 (Phillips, 2007: 18-19).

Hlavní Plán, předpokládal sérii přehrad zbudovaných na jednotlivých přítocích Jordánu, spolu se sítí kanálů pro zavložování okolí řeky. Dále měly být zbudovány hydroelektrárny na přítocích a Tiberiádské jezero, se mělo stát velkou zásobárnou vody. Podstatné na *Hlavním plánu* bylo, že překračoval politické hranice států podél břehů Jordánu a tím je měl sblížit dohromady (Phillips, 2007: 19).

Izrael však odpověděl pozměněným plánem, který opět vycházel z Lowdermilka, ve kterém samozřejmě chtl více vody pro sebe. Odpověď arabské strany byla obdobná, a to více vody pro Araby, méně vody pro Izrael. Johnstonova práce pokračovala dále a do roku 1955 byl vypracován plán, který měl uspokojit všechny strany rozepře. Obě strany musely učinit ústupky, aby se *Unified plan*, později známí jako *Johnstonův plán*, mohl uskutečnit. Izraelský parlament v červnu 1955 plán schválil a čekalo se na rozhodnutí Ligy arabských států. Ta však odmítla, se slovy, že se jedná o „*imperialisticko – sionistický pokus o expanzi pod pláštěm ekonomické prosperity*“ (Wolf, 1995: 48). Phillips k tomu dodává, že i přes politický neúspěch u Ligy arabských států se Johnstonův plán málem povedl a je zarážející, že i po padesáti letech se státy v povodí nebyly schopné shodnout na jednotné dohodě ohledně povodí Jordánu (Phillips, 2007: 34).

Nicméně neúspěšnost Johnstonova plánu na politické scéně (podepsání dohody mezi araby a Izraelem bylo politicky nepřipustně, neboť by se rovnalo uznání Izraele jako státu), nevyklučovala další spolupráci a vedla k rozhovorům mezi Jordánskem a Izraelem. UNRWA, které v plánu také figurovalo, a to z důvodu získání vodních zdrojů pro palestinské uprchlíky, se zasadilo o pravidelné setkávání reprezentantů z

Jordánska a Izraele. Tyto schůze později vešli do dějin názvem *Picnic table talks*¹⁸. Oba aktéři zde vyjednávali přiděli a další s vodou spojené otázky. Schůzky pomohly snížit napětí mezi nimi a tak minimalizovat riziko potenciálního konfliktu. Došlo k jakémusi tichému porozumění mezi oběma stranami (Jägerskog, 2003: 84)¹⁹.

3.2.5 Šestidenní válka a počátek izraelské hegemonie

Roku 1963 vyjednal izraelský vyslanec Ya'akov Herzog s Jordánským králem Husajnem dohodu o odklonění vod Jordánu, výměnou za souhlas prodeje Amerických tanků Jordánsku. Rok nato Izrael dokončil stavbu *Národního vodovodu* a začal odkloňovat vodu z Jordánu. Ačkoliv Jordánsko také využívalo vodu z Jarmůku pro svůj Východní Ghórský kanál, byl to izraelský *Národní vodovod*, který způsobil, že Násir vyzval k Prvnímu arabskému summitu v Lednu 1964, kde se speciálně vyjednávalo strategie ohledně vody (Wolf, 1995: 49).

Na summitu byly navrženy dvě možnosti, buďto vojensky zasáhnout proti Izraeli a zamezit tak odklánění vody, nebo odklonit přítoky do horního Jordánu do arabských zemí. První možnost, byla shledána neproveditelnou (Jägerskog, 2003: 84-85). Bylo tedy rozhodnuto o financování projektů na odklon přítoků ze Sýrie a Libanonu a o pomoci Jordánsku se stavbou hráze na Jarmůku. Rozhodnutí padlo na druhém summitu v září téhož roku a rovněž byly vypracovány vojenské plány na obranu prací (Wolf, 1995: 49).

Měli být odkloněny říčky Hasbani a Banijás, a to směrem k Jarmůku. Tím by se snížil průtok v *Národním vodovodu* až o 35%. Práce začaly v listopadu 1964. Izrael byl tímto krokem vyprovokován k vojenským akcím. Došlo k několika střetům (Trottier, 1999: 59). 13.

¹⁸ Piknikové schůzky

¹⁹ Ještě chci dodat, že záměrně zde neuvádím jednotlivé technické podrobnosti ohledně Johnstonova plánu, a to z důvodu krátkého rozsahu práce. Více informací lze nalézt v PHILLIPS, J. H. David. 2007. *The Jordan River Basin: 1. Clarification of the Allocations in the Johnston Plan.*

listopadu se udál první souboj mezi izraelskými *Miragemi* a syrskými MiG-21, načež byl nad Galilejským jezerem sestřelen MiG (Čejka, 2011: 110). Izrael ostřeloval staveniště v dubnu 1964 a Násir řekl, že: „*Nepůjde do války kvůli pár zničeným syrským buldozerům*“. Jägerskog ještě k tomu dodává, že k ukončení prací na stavbě vedli i vnitřní neshody mezi arabskými státy (Jägerskog, 2003: 85). Odkloňující práce byly poté ukončeny po dalším ostřelování v srpnu 1965.

Jiný pohled na *Národní vodovod* (NWC) nám přináší Jeremy Allouche. Již dříve jsem řekl, že arabské státy tuto stavbu považovaly za hrozbu, ale to spíše ze *hydro - strategického* hlediska. Allouche tvrdí, že arabské státy chápou vodu Jordánu za svou vlastní, národní. Z hlediska pan-arabismu, nebo arabského nacionalismu se kterým přišel Násir, byl *Národní vodovod* ohrožením arabského lidu a jak víme Egypt, který není příbřežní stát při řece Jordán, měl zájem na zbránění „*krádeže arabské vody*“. Sýrie, pokračuje dál Allouche, viděli *Národní vodovod* jako, cituji: „*Hrozbu arabské civilizace*“ (Allouche, 2005: 267).

Popisovat zde podrobně události Šesti denní války by bylo zcela zbytečné a pro mojí práci nepotřebné, důležité jsou ovšem okolnosti týkající se vodních zdrojů, a ty si zde uvedeme. Wolf tvrdí, že potyčky, které začali ostřelováním odkloňovacích prací, spustily řetězovou reakci, která vedla následovně k válce (Wolf, 1995: 51). Bylo by však chybou tvrdit, že válka byla způsobena rozepří o vodní zdroje, ty pokud zde hráli nějakou roli tak pouze okrajovou (Haddadin, 2002: 328).

Pro nás jsou důležité výsledné změny, které se udály na Blízkém východě. Izrael si rozhodně vylepšil svou strategickou pozici²⁰ a i „*hydro-strategickou*“ pozici. Na severu byly dobyty Golanské výšiny, tím byl získán pramen řeky Banijás a celá řeka samotná. Dobytím Západního břehu Izrael získal přístup k celé délce Jordánu a i k horskému aquiferu a také k velké části Jarmůku. Jediné co zbývalo z povodí Jordánu pod kontrolou někoho jiného než Izraele, byl přítok Hasbani v Libanonu. Izrael

²⁰ Viz příloha číslo 7

nyní kontroloval 80% vodních zdrojů, které využíval (Jägerskog, 2003: 85).

Izrael získal, co se vodních zdrojů týče, **hegemonickou pozici** v oblasti. Čejka dodává, že důsledky Šestidenní války jsou zdrojem velkých problémů a následné pokračování konfliktů je výsledkem války, a to trvá až dodnes (Čejka, 2005: 120). Vojenská okupace Západního břehu, dovolila Izraeli kontrolovat vodní zdroje, které využívají palestinci. Mezi roky 1967 a 1990 povolily izraelci vyvrtat pouze 23 studen, což znamenalo, že palestinci využívali pouze 18% z vody, která se pumpovala v Západním břehu (Jägerskog, 2003: 86) a v Pásmu Gazy tomu bylo obdobně. Toto, spolu s budováním osad a vysídlováním palestinského obyvatelstva vedlo k násilným střetům a vzájemným násilnostem.

Vrátíme se nyní k Šestidenní válce, konkrétně k situaci na Golanských výšinách. Dobyťtí řeky Banijás nebylo strategicky plánováno izraelci, spíše se stalo důsledkem jejich tažení na Kunejtru, ale to ovšem neplatilo pro dobytí mále vesničky Ghadžar, která nemá žádné strategické využití z vojenského hlediska, ani se zde nenacházeli syrští vojáci. Tato malá alawijská vesnička se nachází přímo u pramene Wazzani, který přispívá 40 mil. m³/r do řeky Hasbani. Izrael posléze tuto vesničku anektoval a s ní i pramen (Medziny, Wolf, 2004: 194-196).

Divoké události následujících let, jmenovitě *Černé září* a války v roce 1973 se vodních zdrojů nedotýká. Okupace Libanonu od roku 1982 vedlo pouze k zabránění využití řeky Hasbani pro Libanon, ale nemělo nějaké dlouhodobější důsledky ohledně řeky Jordán. Libanon sice tvrdil, že během okupace Izrael využíval řeku Litani, ale nebylo to potvrzeno (Haddadin, 2002: 329). Jägerskog (Jägerskog, 2003: 87) je názoru, že údajné plány sionistů na propojení řeky Litani a Jordánu jsou nepravděpodobné a technicky neproveditelné.

3.3 Vztahy Izraele a arabských států a role vody

V předchozích kapitolách jsme popisovali jednotlivé události 20. století, ve kterých nějakým způsobem figurovala voda a řeka Jordán. V této kapitole se budeme zabývat více bilaterálními vztahy mezi Izraelem a jeho sousedy, a to především Izraele a Jordánska a Izraele a Palestiny, ale také zde uvedeme několik případů přeshraniční multiaterální spolupráce mezi Palestinskou autoritou, Izraelem a Jordánským královstvím. Méně se potom budem věnovat syrsko – izraelským a libanonsko - izraelským vztazům, neboť jich skrze řeku Jordán příliš není a již jsme některé interakce a klíčové momenty nastínili v předchozí kapitole.

Velká změna v politickém ovzduší na Blízkém východě přišla s koncem studené války. USA a SSSR se přestali přetlačovat o dominanci v Oblasti a otevřeli se nové možnosti pro mírový vývoj, a to především s mírovou konferencí v Madridu. Proto se zde podíváme na klíčové události 90. let.

3.3.1 Multilaterální spolupráce Jordánska, Izraele a Palestinské autority

Palestina, Jordánsko a Izrael jsou spolu nejvíce svázány skrze jordánské povodí. Všichni tři aktéři jsou závislí na povrchových i podzemních vodách této řeky a dostatek, či nedostatek vody z tohoto zdroje má dopad na vzájemné vztahy. Ačkoli zde existuje mnoho vzájemných neshod a svárů, vznikají i projekty přeshraniční spolupráce, které pomáhají překonávat vzájemnou nedůvěru mezi aktéry a závoreň pomáhají zvýšit efektivitu spotřeby a snižovat ztráty. Zmínili jsme se již o Johnstonově plánu, který měl multilaterálně vyřešit skrze správu vodního toku i politické problémy. Jeho nschválení a následné válečné střety však jakoukoliv další spolupráci znemožnily. Další přeshraniční spolupráce se na státní úrovni začíná objevovat až v 90. let.

Uvedeme si nyní příklad přeshraniční multilaterální spolupráce. Jedná se o *The good water neighbors projekt* (GWN). Tento projekt byl vytvořen v roce 2001 a do roku 2005 bylo zahrnuto 11 palestinských, izraelských a jordánských komunit, aby spolupracovalo na první fázi projektu. Do roku 2008 se spolupráce rozšířila na 17 komunit. Každá komunita je partnerem komunity na druhé straně hranic, s tou potom sdílí vodní zdroje a jejich řízení. GWN se snaží tímto zlepšit přeshraniční spolupráci, a tím podporovat mír. Projekt je zaměřen na dlouhodobou kooperaci skrze sdílené zájmy sousedících komunit. Program projektu také zahrnuje osvětu o udržitelném rozvoji vodních zdrojů a o vlivu lidského konání na životní prostředí (Kramer, 2008: 23).

3.3.2 Israel a Palestinská Autorita.

Mezi státem Izrael a PA (Palestinská autorita), se vedou spory o systém aquiferů ležících pod palestinskými oblastmi. Východní aquifer se vlévá do řeky Jordán, proto zde vidím relevanci s mou prací.

Palestinské oblasti a jmenovitě Západní břeh byly pod vojenskou správou Izraele od roku 1967. V předešlé kapitole jsem zmínil, že izraelci povolili pouze 23 studen a čerpali většinu vody západního břehu, respektive z horského aquiferu, pro své osady. Vztahy mezi PA a státem Izrael nebyly příliš vřelé. Určitá změna přišla s Madrisky mírovou konferencí, která se konala 30. října 1991 (Čejka, 2011: 219). V Madridu se vodní zdroje staly jedním z pěti diskutovaných témat mezi arabskými delegacemi a izraelskou. Zpočátku se Izrael bránil změnám, což zdůvodňoval tím, že současný stav a objem vody co čerpá nezbytný pro zajištění bezpečnosti (Trottier, 1999: 63).

Nicméně se dá říci, že Madrisky konference se stala katalyzátorem následných dohod a spolupráce mezi léty 1992 – 1996 (Kramer, 2008: 12). Dohody z Osla podepsané 13. září 1993 mezi Izraelem a OOP znamenaly další protažení ve vyjednávání ve věci práv Palestinců na vodu ze Západního břehu. Nakonec došlo k prozatimní

dohodě, která se později nazývala *Oslo 2*. Ta byla podepsána ve Washingtonu 28. září 1995 (Čejka, 2011: 244, Haddadin, 2002: 330). V této dohodě je článek číslo 40, který se nazývá *Water a Sewage*. V tomto článku Izrael poprvé přiznává práva Palestinců na vodu. Pro PA bylo toto velkým vítězstvím. Dále v článku 40 je požadavek na vytvoření tzv. *Joint Water Committee* – JWC (Společná vodní komise). Tato komise je tvořená z poloviny odborníky z Izraele a z poloviny z Palestiny. Úkol komise je starat se o veškeré s vodou a kanalizacemi spojené problémy (Trottier, 1999: 67).

Ovšem musíme brát v úvahu dominantní postavení Izraele. Izrael je hegemon v oblasti vodních zdrojů a řeky Jordán od roku 1967. Tento fakt vytváří asymetrii ve vztahu mezi oběma aktéry. Pro Palestince je tedy složité vyjednat si nějaký ústupek ze strany Izraele (Jägerskog, 2003: 110). Jan Selby tvrdí dokonce, že JWC je „*dominance převlečená za spolupráci*“ (citováno z Kramer, 2008: 13). Voda není předmět v mezinárodních vztazích sám o sobě, ale musíme brát v potaz politický kontext, který mnohdy zastiňuje význam vodních zdrojů.

3.3.3 Izraelsko – jordánské vztahy

Vztahy mezi oběma zeměmi byli poznamenány především Šestidenní válkou a záborem Západního břehu. Avšak podepsání mírové dohody mezi Palestinci a Izraelem v září 1993 bylo znamením pro Jordánsko, aby se více začali zajímat o mírové ujednání s Izraelem, které před tím nebylo možné z důvodu politické neschůdnosti takového činu. Takový akt by byl špatně chápán v arabském světě a i na domácí scéně by existovala silná opozice. Pokrok v izraelsko – palestinských vztazích, však částečně změnil situaci (Jägerskog, 2003: 115).

Izrael a Jordánsko podepsali mezi sebou mírovou smlouvu 26. října 1994 v Arravě a prezident Clinton byl přítomen jako svědek (Čejka, 2011: 238). Článek číslo 6 smlouvy je zcela věnován vodě. V paragrafu 2 tohoto článku se píše, že každá strana bude řídit a zvelebovat vodní

zdroje, aniž by poškozovala zdroje toho druhého. Dále je zde poznamenáno, že se bere na vědomí nedostatek vody a potřeba najít nové zdroje, a to včetně skrze regionální a mezinárodní spolupráci (Trottier, 1999: 68). Mírová dohoda do jisté míry institucionalizuje již dříve probíhající *piknikové schůzky* a je dalším krokem k budování vzájemné důvěry mezi státy, a to díky sdílené vodě.

Ovšem je zde i druhá stránka věci. Izrael díky své dominantní pozici využíval mnohem více vody z říčky Jarmúk, než Jordánsko. To si bylo doře vědomo své neschopnosti změnit tento nepoměr silou, a tak začalo vyjednávání. Pro Izrael se vyjednávání stalo důležitým kvůli několika problémům, které potřebovali s Jordánskem vyřešit, ale ty se samozřejmě netýkaly vody. To dalo Jordánsku určitou páku na ovlivnění situace a změnu poměru přidělů vody mezi nimi (Haddadin, 2002: 334).

3.3.4 Syrsko - izraelské vztahy

Vztahy mezi Sýrií a Izraelem jsou velmi chladné a nezdá se, že by měla přijít změna v nejbližší době. Izraelská okupace Golanských výšin a demilitarizované zóny, zabraňuje syřanům přístup k Baniasu. A ačkoliv Sýrie je především závislá na vodách dvou velkých řek, Eufratu a Tigridu, je Banias stále vodním zdrojem, který by mohli syřané využít. Izrael okupuje Golany již od Šestidenní války a zbudoval zde několik vodních projektů a také se zde usazují izraelští osadníci. Přehradu zbudovanou na Golanech se stali součástí povodí řeky Jordán (Haddadin, 2002: 332).

Proběhlo několik summitů, kde se hovořilo o mírovém urovnání sporu. Jeden z nich se udál v Ženevě, kde spolu hovořili na toto téma prezident Clinton a prezident Assad starší, nedošlo však k žádnému pokroku. Díky stavbám a osadám na Golanech se tento konflikt transformoval na spor o území, spíše než o vodní zdroje. Aby došlo k mírovému urovnání, musel by se Izrael stáhnout z Golanských výšin a zbourat své osady a přesídlit osadníky. Tyto požadavky byly vzneseny ve Wye river roku 1996, ale nepřišla žádná změna. Po ztroskotání summitu z

roku 2000 v Ženevě, Assad starší zemřel a na jeho místo nastoupil 10. července současný syrský prezident Baššár al-Assad (Čejka, 2011: 272), ten však očividně nespěchá uzavřít mír s Izraelem (Haddadin, 2002: 332).

3.3.5 Libanonsko – izraelské vztahy

Jak dobře víme Izrael několikrát válčil proti Libanonu od 70. let, ať již proti Hizballáhu, nebo jiným skupinám, izraelští vojáci několikrát vstoupili do Libanonu a k poslednímu střetu došlo docela nedávno, roku 2006 (Čejka, 2011: 302), (Izrael bombardoval pozice Hizballáhu a došlo k tragickým usmrcení mnoha civilistů²¹). Vztahy těchto dvou zemí nejsou nejlepší a nemůžeme asi očekávat zlepšení skrze spolupráce na společných vodních dílech, jako tomu bylo u Jordánska.

Izrael využívá vodu z řeky Hasbani, která pramení v Libanonu. Již jsem hovořil o izraelské anexi vesnice Ghadžar, při které pramení Wazzani, důležitý zdroj Hasbani. Roku 2001 se Libanon pokusil nainstalovat 10 cm široké potrubí k prameni Wazzani, aby pumpoval vodu do svých vesniček. To vedlo k silným hrozbám Izraele. Pozorovatelé OSN byli udiveni jak obrovské byly hrozby Izraele, kvůli takto malému projektu (Haddadin, 2002: 333). Izraelské vyjednávání s Libanonem se zastavilo po smlouvách z Osla roku 1993.

4 ZÁVĚR

Strategický význam řeky Jordán v mezinárodních vztazích států, kterými protéká je nezpochybnitelný. Role, kterou hraje se však pohybuje od konfliktu ke spolupráci v různých obdobích a za různých okolností. V této práci jsme si ukázali jak se řeka stala jazýčkem na vahách v politice a také proč tomu tak je. Rozdělení Palestiny po První světové válce vítěznými mocnostmi sehrálo asi největší roli v budoucnosti míru na

21 Pro více informací viz ČEJKA, Marek. 2011. *Dějiny moderního Izraele*.

Blízkém východě. Kdysi pospolitá země byla uměle rozdělena a lidé, kteří v ní žili, se stali nepřáteli.

Divoké události celého dvacátého století jsou nám důkazem jak moc se národ a etnikum, či náboženská příslušnost staly velkou proměnou ve vztazích mezi lidmi a potom i státy. Přistěhovalectví Židů do palestiny a následovné založení státu Izrael, spolu se zuřící Studenou válkou, proměnilo Blízký východ několikrát ve válečné peklo, kde i Řeka Jordán hrála svou roli.

Spolu s přibýváním obyvatelstva a větším využíváním přírodních zdrojů, dochází k jejich vyčerpávání a stávají se cenějšími a vzácnějšími. Aby se lidé mohli i nadále radovat z dostatku vody a nemuseli umírat žízní, jak se to na mnoha místech světa stále děje, musejí začít spolupracovat na zušlechťování a správě těchto zdrojů. Osobně si myslím, že válka o zdroje, před kterou nás mnozí straší, není východiskem pro Blízký východ. Na druhé straně spolupráce a vzájemná pomoc, které se po konci Studené války začínají objevovat, mají potenciál ke zlepšení situace a je možné na nich stavět mír.

Musíme však mít na paměti, že stát Izrael získal po roce 1967 hegemonické postavení, a to jak v oblasti vodních zdrojů, tak i posléze v oblasti vojenské. Musí to být tedy především stát Izrael, kdo přijde s ústupky, aby se mírová situace vyřešila. Ovšem to platí i pro arabské státy. Vzájemná nevraživost a škody, které Arabové a Židé na sobě navzájem způsobili, s jen těžko dají smazat. Avšak jsou zde i příklady, kdy se začíná pomalými krůčky budovat vztah založený na důvěře a ne na nenávisti.

V této práci jsem chtěl docílit vymezení role řeky Jordán na Blízkém východě. Došli jsme během práce k několika hlavním mezníkům, které jsou zásadní pro vztahy států v oblasti. Prvním bylo již zmíněné rozdělení po První světové válce. O vodu řeky se přou arabské státy a Izrael, ale mnohdy i arabové mezi sebou. Důležitý je i vznik moderního Izraele, který potom figuruje ve všech velkých událostech na Blízkém východě. Ovšem

nezapoměli jsme poznamenat i sociální a ideologické faktory, které ovlivňuje voda a tedy potažmo řeka Jordán. Především je důležité vědět, že se nedá zkoumat pouze řeka samotná bez ničeho. Řeka Jordán a voda zapadají do širokého kontextu složitého komplexu Blízkovýchodní problematiky, kde se vzájemně prolínají jednotlivá témata a politika, geologie, mezinárodní vztahy a jiné vědní obory jsou navzájem propojeny.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- ALLOUCHE, Jeremy. 2005. *Water nationalism: An explanation of the past and present conflicts in Central Asia, the Middle east and the Indian subcontinent?*. Ženeva: Université de Genève.
- ČEJKA, Marek. 2011. *Dějiny moderního Izraele*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2910-7
- ČEJKA, Marek. 2005. *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií. ISBN 80- 903333-9-7
- GIORDANO, F. Mark – GIORDANO, A. Meredith – WOLF, T. Aaron. 2005. *International Resource Conflict and Mitigation*. In *Journal of Peace Research*. Vol. 42, No. 1 (January 2005). s. 47-65.
- GLEICK, H. Peter. 1996. *Basic Water Requirements for Human Activities: Meeting Basic Needs*. In *Water International*, 21 (1996): Oakland, USA: IWRA. s. 83 – 92.
- GLEICK, H. Peter. 1993. *Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security*. In *International Security*, Vol. 18, No. 1 (Summer, 1993). The MIT Press. s. 79 – 112.

- HADDADIN, J. Munther. [200-?]. *The Jordan River Basin: Water Conflict and Negotiated Resolution*. UNESCO's International Hydrological Programme to the World Water Assessment Programme.
- HADDADIN, J. Munther. 2002. *Water in the Middle East peace process*. In *The Geographical Journal*. 168.4 (December 2002). s. 324-352.
- HOUDRET, Annabelle. 2008. *Scarce Water, Plenty of Conflicts? Local Water Conflicts and the Role of Development Cooperation*. In *INEF Policy brief 3/2008*. Essen, SRN: Duisburg Universität. ISSN 1863-9909.
- HOMER-DIXON, F. Thomas. 1999. *Environment, Scarcity and Violence*. Velká Británie: Princeton University Press. ISBN 1-4008-0375-6
- CHÂTTEL, Francesca de. 2007. *Perception of Water in the Middle East: The Role of Religion, Politics and Technology in Concealing the Growing Water Scarcity*. In *Water Resources in the Middle East*. Berlin, SRN: Springer-Verlag. s. 53-61. ISBN-13 9978-3-540-69508-0
- JÄGERSKOG, Anders. 2003. *Why states cooperate over shared water: The water negotiations in the Jordan River Basin*. Linköping, Švédsko: Unitryck. ISBN 91-7373-749-6. ISSN 0282-9800.
- KRAMER, Annika. 2008. *Regional Water Cooperation and Peacebuilding in the Middle East*. In *IFP Regional Cooperation on Environment, Economy and Natural Resources Management Cluster. December 2008*. Brussel, Belgie: Adelphi research.
- MEDZINI, Arnon – WOLF, T. Aaron. 2004. *Towards a Middle East at Peace: Hidden Issues in Arab – Israeli Hydropolitics*. In *Water Resources Development*. Vol. 20, No. 2. (June 2004). Taylor & Francis Ltd. s. 194-204.

- PHILLIPS, J. H. David. 2007. *The Jordan River Basin: 1. Clarification of the Allocations in the Johnston Plan*. In *Water International*, Vol. 32, No. 1, (March 2007). s. 16-38.
- POSTEL, L. Sandra – WOLF T. Aaron. 2001. *Dehydrating Conflict*. In *Foreign Policy*. September/October 2001. s. 2-9.
- TROTTIER, Julie. 1999. *Hydropolitics in the West Bank and Gaza Strip*. Jerusalem, Izrael: PASSIA Publication.
- WAISOVÁ, Šárka. 2005. *Bezpečnost – vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 80-86898-21-0
- WOLF, T. Aaron – YOFFE, B. Shira – GIORDANO, Mark. 2003. *International waters: identifying basins at risk*. In *Water Policy* 5 (2003). s. 29-60.
- WOLF, T. Aaron. 1995. *Hydropolitics Along the Jordan River*. Japonsko, Tokyo: United Nations University Press. ISBN 92-808-0859-1
- WOLF, T. Aaron. 2007. *Shared Waters: Conflict and Cooperation*. In *The Annual Review of Environmental and Resources*. s. 1-29
- ZEITOUN, Mark – MESSERSCHMID, Clemens – ATTILLI, Shaddad. 2009. *Asymmetric Abstraction and Allocation: The Israeli-Palestinian Water Pumping Record*. In *Ground Water*. Vol. 47, No. 1, January-February 2009 s. 146-160.

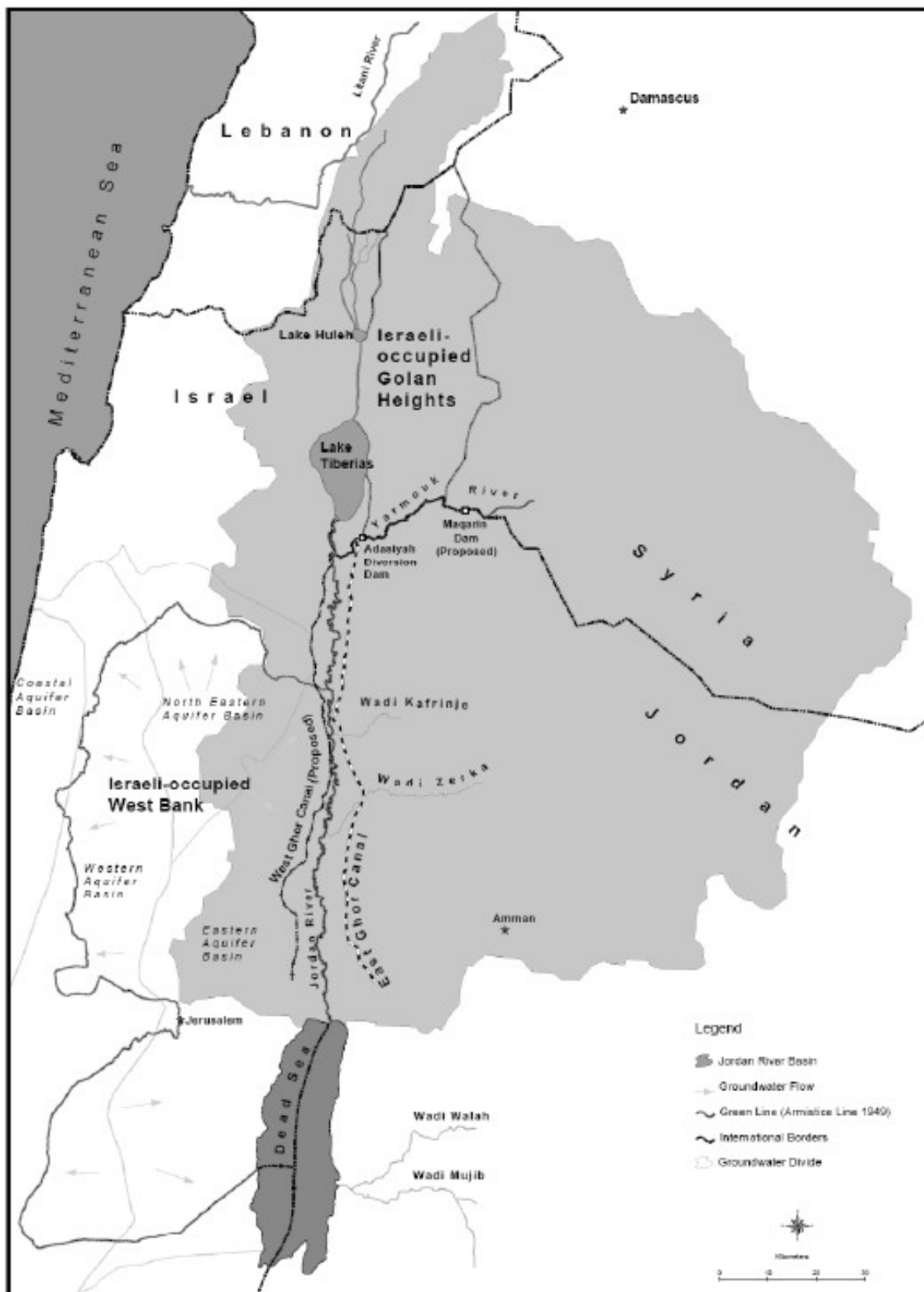
Poznámka autora: Veškeré internetové zdroje uvádím přímo v textu.

6 RESUMÉ

This thesis was aim to role of the river Jordan in Middle Eastern peace process. We showed, that water is important in international relations and in security of individual, thus for security of sovereign state. Then we were exploring key moments during the 20th century and mapping how is river Jordan important in relations, mainly between Arabs and Jewish people, therefore for state Izrael and his Arabic neighbors. We also set all the key situations of the past 100 years in their political cirmustances, which showed us how big was role of the river in the affairs during the period.

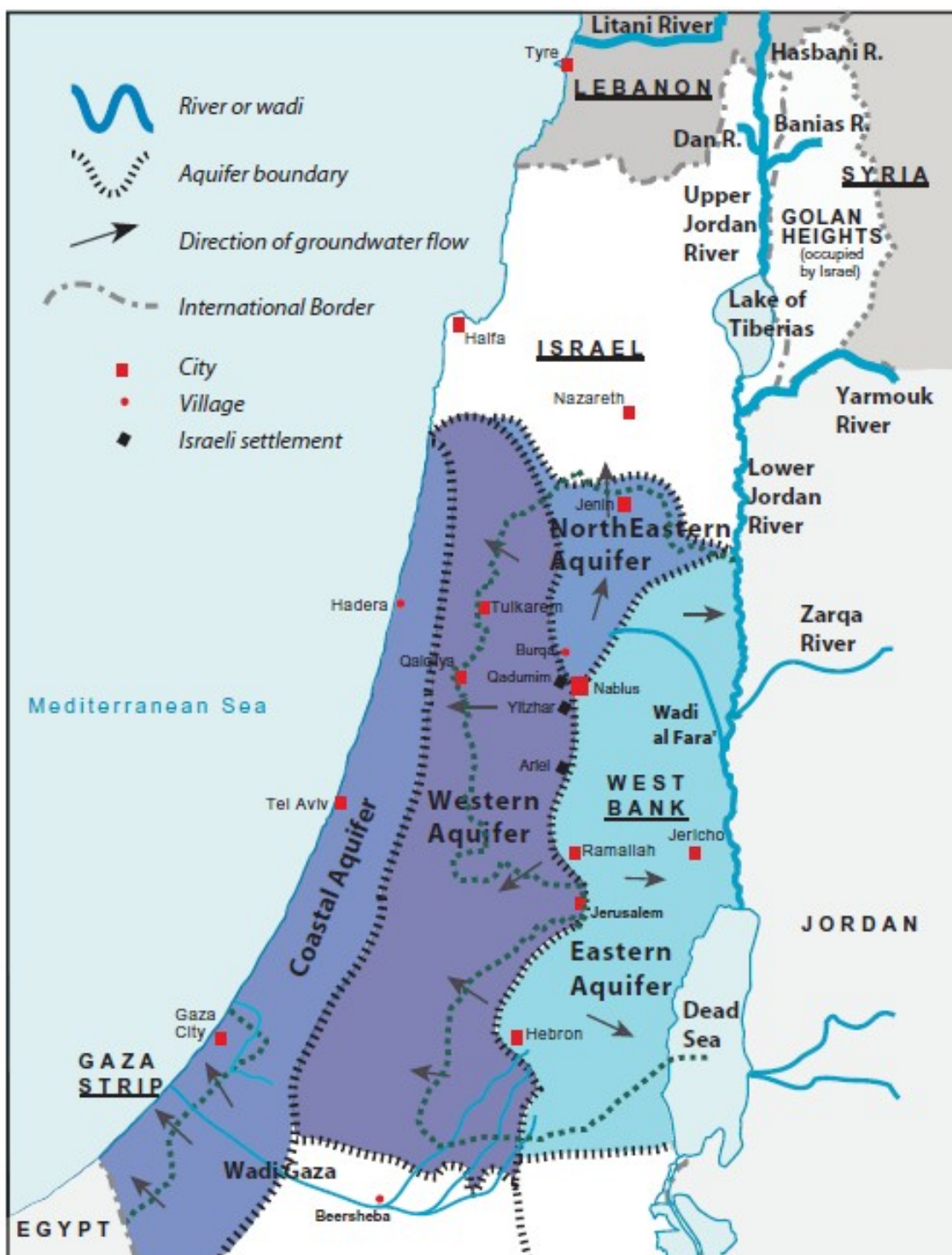
7 PŘÍLOHY

7.1 Příloha č. 1. Povodí Řeky Jordán

zdroj: Philips, 2007: 17

7.2 Příloha č. 2. Systém Aquiferů

Zdroj: Zeitoun a kol. 2009

7.3 Příloha č. 3. Sykes - Picotova dohoda

Zdroj: Internet: <http://israelipalestinian.procon.org/view.background-resource.php?resourceID=995>, vystaveno 1. 5. 2008, navštíveno 9. 4. 2012

7.4 Příloha č. 4. Balfourova deklarace

Foreign Office,

November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country"

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

A handwritten signature in black ink, reading "A. J. Balfour". The signature is written in a cursive style with a large initial "A" and "J".

Zdroj: Internet -

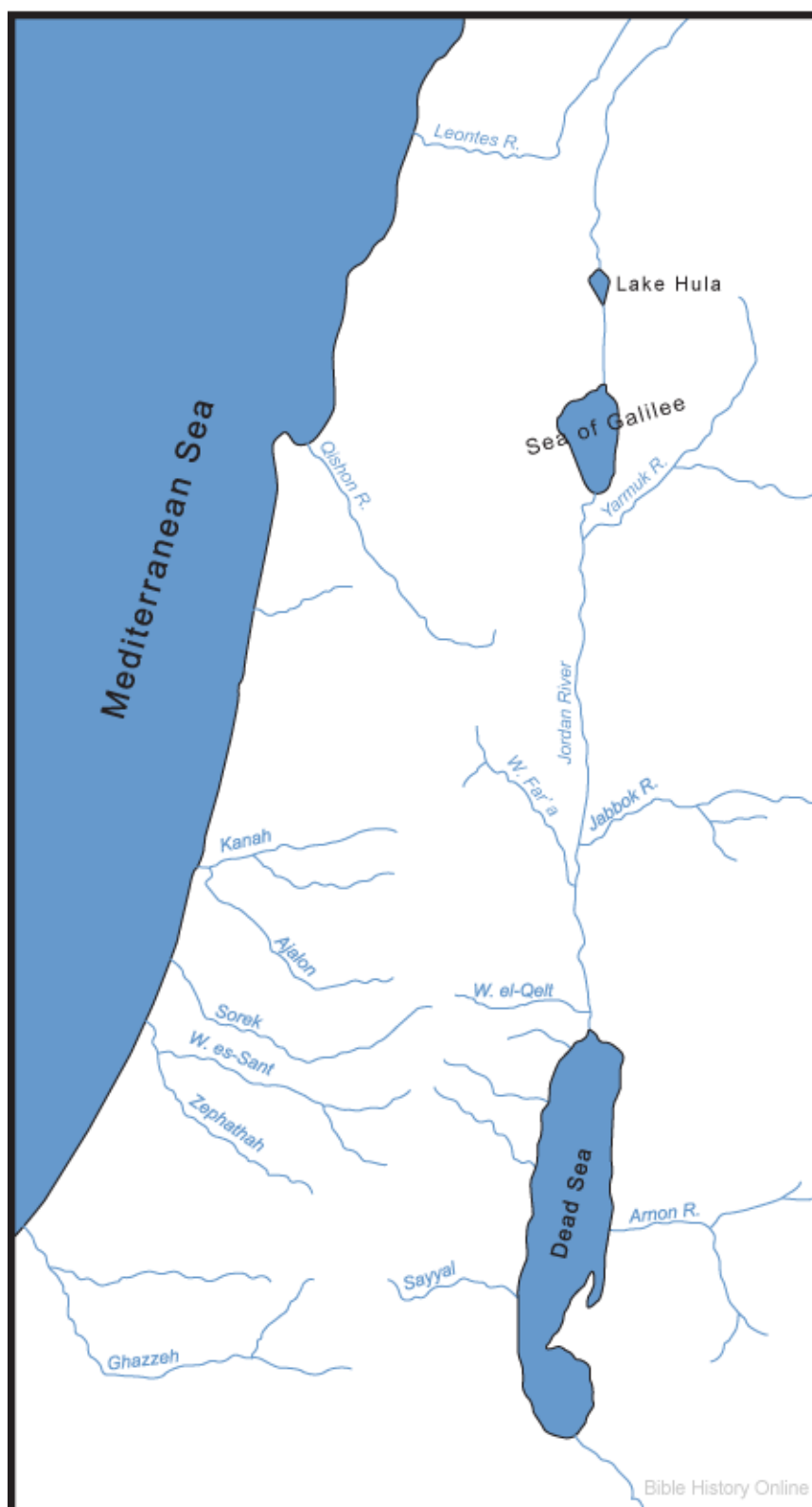
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Balfour_declaration_unmarked.jpg, vystaveno 11. 2. 2012, navštíveno 12. 4. 2012

7.5 Příloha č. 5 Plán dělení Palestiny z roku 1947 a lokace židovského osídlení

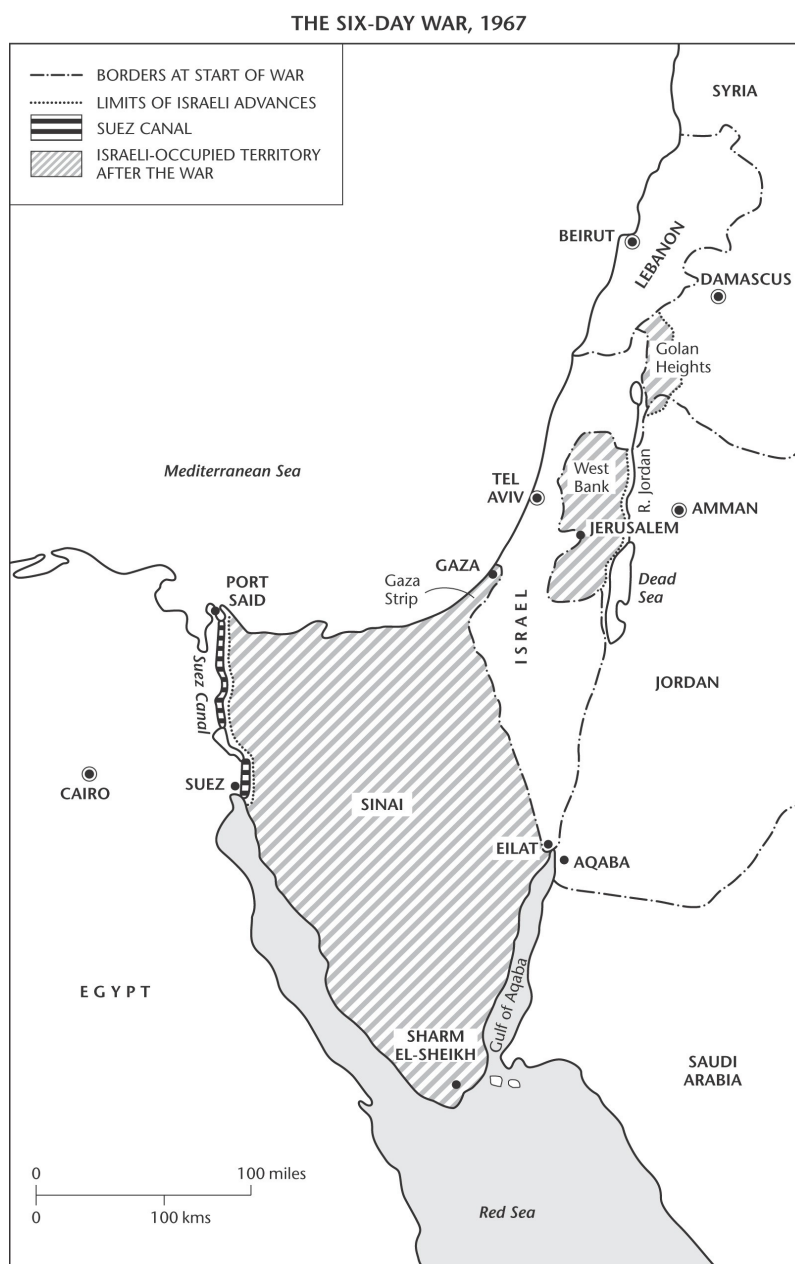
Zdroj: internet - http://travelogue.travelvice.com/postfiles/2009-05-10_1947-UN-Partition-Plan-For-Palestine.png Navštíveno 10. 4. 2012

7.6 Příloha č. 6 Lokace jezera Hula

Zdroj: Internet - <http://www.bible-history.com/geography/maps/Map-Palestine-Bodies-of-Water.gif> Navštíveno 12. 5. 2012

7.7 Příloha č. 7 Blízký východ po Šestidenní válce

Zdroj: Internet -

http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780198781646/01student/maps/six_day_war_1967.jpg Navštíveno 15. 4. 2012